

гіоні (лісостепове Правобережжя, Волинь, Подністров'я, Прикарпаття) мешкали племена дунайської та буго-дністровської культур, для яких головним заняттям було землеробство. В *Північно-Східному регіоні* (Придністров'я, Полісся, Лівобережжя, Донбас) у господарстві важливе місце посідали мисливство й рибальство (особливо в Надпоріжжі), і лише на завершальному етапі неоліту — скотарство і землеробство. У *Криму* в період неоліту полювання залишається провідною галуззю господарства. В Закарпаття проникали землеробські племена з територій сучасних Угорщини і Румунії. Тут знаходять чудові зразки керамічних виробів.

Приблизно наприкінці V — на початку IV тисячоліття до н.е. люди почали використовувати метали для виготовлення різних виробів. Мідь — найдоступніший метал, що найлегше піддавався обробці. Спочатку місцеві майстри виготовляли різні предмети методом холодного кування зі шматків самородної міді, які переважно доставляли з Балкан. Пізніше освоюються плавильна та ливарна техніка. Проте мідь — надто м'який метал, тому продовжували широко застосовуватись знаряддя праці з кременю та кістки. Саме тому цю добу називають ще *мідною кам'яним віком*, або *енеолітом*.

2. Трипільська культура. Існувала в кінці V-III тисячоліттях до н.е. Перше поселення цієї культури відкрито в 1893 р. Вікентієм Хвойкою біля села Трипільля на Київщині. Трипільці населяли регіони сучасних України, Молдови та Румунії. Лише на території України виявлено понад одну тисячу поселень трипільської культури. Ранні поселення нараховували по декілька десятків осель і господарських споруд, які розміщувались рядами (колами) на зручних для оборони місцях. Житла були як напівземлянковими, так і наземними, як правило, прямокутними (площею до 135-140 кв.м.), споруджувалися з глини на дерев'яному каркасі. З часом поселення розростались концентричними колами: в центральній частині знаходилися великі громадські будинки і вільні площі, які використовувалися для зібрань, релігійних церемоній тощо. На Черкащині, поблизу сіл Майданецьке, Доброводи і Тальянки існували справжні "міста" з населенням не менше 15-20 тис. жителів.

Трипільці культивували пшеницю, ячмінь, просо, жито, бобові, коноплю. Основним знаряддям обробітку землі була мотика (висловлюють припущення, що трипільці знали орне землеробство). Землеробство доповнювалось приселищним скотарством. У трипільців ідея родючості землі набуває домінуючого значення. З нею пов'язані обряди та глиняні жіночі статуетки — символи господарського благополуччя. Високого рівня досягло виготовлення глиняного посуду (ку-

хонний і столовий, ємкості для зберігання зерна, інших продуктів). Трипільці залишили унікальну розписну кераміку. За допомогою білої, жовтої, червоної та чорної фарб вони створювали багатоколіорові орнаменти.

Питання про етнічну приналежність трипільських племен є дискусійним. Оскільки у формуванні та розвитку трипільської культури на території України взяли участь аборигенні племена, трипільські традиції продовжилися в наступних археологічних культурах, то можна вважати правильною гіпотезу московського академіка Б. Рибаківа про трипільців як предків українців. Український археолог Віктор Петров вважав, що український фізичний тип населення склався внаслідок асиміляції носіїв трипільської культури північними європеоїдами.

На II тисячоліття до н. е. припадає наступний період історії України — *доба бронзи*. У цей час зростає роль скотарства, поширюється використання одомашненого коня. Бронзові злитки й вироби з бронзи потрапляли в Україну з Балкан і Кавказу. Важливе значення мали також бронзоливарські центри у Карпатах і Причорномор'ї. Старожитності доби бронзи вчені розглядають за історико-етнографічними регіонами: *племена Правобережжя і Полісся, племена Лівобережжя, племена степу*. Простежується загальний процес подальшого розвитку *землеробського укладу* в лісостеповій смузі і *скотарського* — у степу. Вчені пов'язують культури Правобережжя (шнурової кераміки, тшинецько-комарівську та білогрудівську) з *праслов'янами*; культури Лівобережжя — з *праслов'янськими, прибалтійськими* і частково *угро-фінськими* племенами. Степові райони займали *іраномовні племена* (залишили пам'ятки *катакомбної* та *зрубної* культур).

3. Ранній залізний вік приходить на зміну добі бронзи (тривав з VIII ст. до н. е. до IV ст. до н. е.). Перші знахідки залізних речей на території України належать ще до XI–IX ст. до н. е. (курган пізнього етапу зрубної культури під Каховкою). Залізні знаряддя остаточно витісняють кам'яні, їх широке використання призводить до корінних змін в економіці та в побуті.

Спочатку залізо виплавляли в глиняних горщиках. Пізніше почали видобувати з болотних і озерних руд за допомогою *сиродутного способу*. Руду промивали, подрібнювали і випалювали на відкритих вогнищах. Далі засипали в горн разом з деревним вугіллям. У верхній частині горна залишали отвір для виходу газу, а в нижню вставляли керамічні сопла-продухи. За допомогою шкіряних міхів у горно нагніталася ненагріте ("сире") повітря. Залізо концентрувалося в нижній частині горна у в'язкому тістоподібному стані (т. з. *криця*). Крицю виймали і, подрібнюючи в кузні, проковували на ковадлах.